

Sivil Toplum Endeksi Projesi

Yan Raporları

Bölgesel Danışma Toplantıları Tematik Değerlendirmesi

Doç. Dr. Ahmet İçduygu, Koç Üniversitesi
Müge Dane, TÜSEV

Tüm hakları saklıdır.
Bu yayının hiçbir bölümü, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'nın (TÜSEV) izni olmadan herhangi bir yöntemle çoğaltılamaz.

Yedi İlde/Bölgede Gerçekleştirilen Bölgesel Danışma Toplantılarının Genel Değerlendirmesi

STEP çerçevesinde bölge toplantılarında katılımcıların gerçekleştirdikleri tartışmaların önceden hazırlanan tartışma formatı içinde iki temel eksenini olmuştur. Bunlardan ilki sivil toplum tanımı üzerinedir, ikincisi ise sivil toplumun irdelediğimiz dört boyutu --- yapısı, ortamı, değerleri ve etkisi -- ile ilgilidir. Aşağıda bu iki ekseninde tartışmalarda ortaya çıkan ana konular özetlenmiştir.

Sivil Toplum Nedir?

Katılımcılara “sivil toplum” kavramının çağrıştırdığı diğer kavramlar sorulduğunda şu cevaplar elde edilmiştir:

İstanbul: Amaç, birey, toplum, hizmet, muhalefet, gönüllülük, katılımcılık, güvenilirlik, çeşitlilik, rekabet, rıza, işbirliği, diğerkamlık, şeffaflık, etkisizleştirmek, farklılık yaratmak.

Diyarbakır: Sivil insan, gönüllülük, katılımcılık, demokrasi, dayanışma, güç birliği, eğitim, yaşam, üretim, sürdürülebilirlik, devlete karşı olma, muhalefet, duyarlılık, özveri, şeffaflık, sinerji, paylaşım, mücadele, iletişim, özgürlük, belirleyicilik.

Adana: Hükümet dışı, kar amacı gütmeyen, ortak yarar, piyasa dışı, halkla bütünleşmek, seçme-seçilme, özgürlük, destek, yaptırım gücü, eylem, gönüllülük, proje, dayanışma, hak arama, katılım, kararlılık, kampanya, üye, değiştirmek.

Ankara: Demokrasi, katılım, gönüllülük, örgütlenme, mücadele, sorun, çözüm, değerler, kaynaklar, işbirliği, temsil, misyon, vizyon, halk, diyalog, eylem.

Samsun: Gönüllü çalışmak, kamu görevlisi olmamak, bağımsız olmak, katılımcı olmak, birleştirici olmak, çıkar ve kâr amacı gütmemek, tarafsızlık, hak ve görevler.

İzmir: Katılımcılık, açıklık, dayanışma, örgütlülük, atama ile yönetilmeyen, devlet dışı olma, kalıplar içine alınmış, tartışabilme, gönüllülük, şeffaf olmak, aidiyet/aidiyetsizlik, yönetimde etkinlik, politikalar üretmek, demokrasi, sistemleşmiş, toplumsal yarar, ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmak, devinim, kâr amacı gütmemek.

Kars: Kâr amacı gütmemek, toplumu etkilemek, belli bir amaç için bir araya gelmek, daha fazla hak ve özgürlük, demokrasiyi geliştirme, gönüllülük, insanları ortak yararların etrafında toplamak, devletten uzak ama devletin karşısında olmamak, halkın sesi, farklılıkları kabullenmek, kamuoyu oluşturmak, kamu ve özel sektöre alternatif olmak, hesap verebilirlik, ortak proje üretmek, sürdürülebilirlik, insan merkezilik, sivil olmak, araştırma.

STEP'in önermiş olduğu sivil toplum tanımı bağlamında --- “*insanların ortak yararlarını geliştirmek için bir araya geldikleri aile, devlet ve piyasa dışında kalan alan*” --- bu kavramlar ele alınıp incelendiğinde katılımcıların daha çok tanımın ilk kısmın, “*insanların ortak yararlarını geliştirmek için bir araya gelmeleri*” konusuna gönderme yaptıkları, tanımın ikinci kısmının, “*aile, devlet ve piyasa dışında kalan alan*” ekseninin, göreceli olarak daha gerilerde kaldığı görülmektedir. Öte yandan katılımcılar tanımın ilk kısmı ile ilgili olarak kendi aralarında çok daha fikir birliği halinde iken, tanımın ikinci bölümü üzerine daha eleştirel farklılıklar taşımaktadırlar. Sivil toplumun “aile dışında kalan bir alan” olarak görülmesinin pek fazla irdelenmediği tartışmalar içinde “devlet ve piyasadan ayrı bir alan” olması gerekliliği konusu fazlasıyla öne çıkarılmıştır.

Bu tanım içinde vurgulanmayan ancak toplantılarda bu tanıma eklenmesi gerektiği görüşü içinde, “gönüllülük” sıklıkla vurgulanmıştır.

Sivil Toplumun Değerlendirilmesi

STEP Danışma Toplantıları'nın bu bölümünde yapılan grup çalışmaları içerisinde bir yandan Türkiye'de sivil toplumun irdelemeye çalıştığımız dört farklı boyutunun --- diğer bir söyleyişle STE'ye temel olan karonun (yapı, ortam, değerler ve etki boyutları) --- güçlü ve güçsüz yanları tartışılmış, diğer yandan ise ilgili çözüm önerileri ortaya konmuştur. Bu çalışmalar bir grup katılımcının sivil toplumun yapı ve ortam boyutlarını, diğer bir grup katılımcının da değer ve etki boyutlarını ele alması ile gerçekleştirilmiştir.

Sivil toplumun yapısı boyutunda ortaya çıkan görüşler şöyledir:

İstanbul:

- Sivil topluma katılımın az olduğu ve insanların fazla katılmadığı sonucuna varılmış, bu konuda eğitim verilmesi, hatta bunun çocuklara yönelik olması fikri önerilmiştir.
- Vatandaş katılımının derinliğinin pek belli olmadığı, bunu ölçmek için bir ölçünün olmadığı, fakat bunun özendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu konuda,
  - Medyanın ve basının konuya yer vermesi gerekliliği,
  - Sivil topluma gönüllü katılımın özendirilmesinin önemi,
  - Kadınların rolünün artırılması, devletin ve polisin de bu konuda eğitim görmesinin gerekliliği,
  - STK'lar arası bilgi aktarımı olması, kuruluşlar arası etkileşim ve iletişim güçlendirilmesi,noktaları vurgulanmıştır.
- Sivil toplum katılım eşitliği olmaması konusu öne çıkmıştır. Kısıtlayıcı unsurların varlığından bahsedilmiştir. Devletin de bu konuda reform içeren bir çabaya girmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu konuda kamusal hoşgörü de önemli rol oynamaktadır. Kadınlara ve dezavantajlı gruplara daha fazla şans verilmesi önemlidir. Hatta pozitif ayrımcılık gereklidir. Kırsal kesimle daha esnek ilişkiler kurulmalıdır. Bu ağlar yoluyla olabilir. Kırsal kesim için STK çalışmaları zor olabilir. İyi örgütlenmeler kullanılabilir. Yerel medya eğitilmelidir.
- Organizasyon düzeyinde, STK'ların çoğu federasyon şemsiyesi altında değildir. Spor federasyonu ve engelliler ile ilgili olanlar dışında fazla yok. Bir şemsiye altında güç birliğine gidilmesi ve dünyada varolan önemli örneklerin de incelenmesi gereklidir. Spor federasyonları sivil toplum sayılamaz.
- Sivil toplum aktörleri arası ilişkiler açısından gelişim sağlamak amaçlı projeler geliştirilmeli, bu konuda altyapı oluşturulmalı, yapıcı denetim olmalı, kötü şeyler eleştirilmeli, yapıcı eylemler desteklenmelidir.
- Kaynaklar açısından bakıldığında, şirketler ve uluslararası topluluklar kullanılmalı, vatandaş katkı için bilgilendirilmelidir. Kaynaklar yeterli olmamaktadır.

Diyarbakır:

- Partizan nitelik taşımayan siyasi hareket olma niteliği konusunda ST bir sorunu var, insanların çoğu politik sebeplerle bir araya geliyor, partizan fikirler belirleyici. Ancak bunun olumlu bir yanı olarak şu söylenebilir: politik tutumlardan dolayı kişiler aynı zamanda sosyalleşiyor ve politikleşiyor, sorunlara yabancılaşmıyor. Bir çözüm önerisi olarak, STKların kendi faaliyet alanlarını net olarak belirlemeleri ve kendi alanlarında uzmanlaşmaları.
- Geleneksel hayır kurumlarına, kamu ikarekteri olan STK'lara (Kızılay) bağışlar var, dinsel inançlar önemli, ancak bu inaçlarda kullanılıyor, asıl ST aktivitelere bağış akıyor.

- STK üyeliği yüzdesi çok fazla değil, siyasi partilerin olumsuz çalışması (demokratik olmayan yapılar) engelleyici. Çözüm için örgütlenme bilinci artırılmalı, kişilerin hak arama hakları konusunda bilinçlendirilmesi gerekli. Ekonomik sıkıntılar var, sorumluluk bilinci zayıf. Toplumsal örgütlenmeler artırılmalı. Diyarbakır'da halkın bir kısmı ST etkinliklerine katılıyor ama katılanlar çoğunlukla aynı toplumsal bilince sahip olanlar.
- Temsilîyet konusunda sorunlar var, ciddi örgütlenme sorunu var, temsilîyet kabiliyeti çok fazla kalmıyor, bilinç düşük. Baskın gruplar var, dışlanan gruplar var (homoseksüeller, örneğin.)
- Dernekler yasasının değişimi STKların önünü açtı, ciddi yasal engeller yok artık. Mevzuat değişikliği altyapı sayılabilir. Çeşitliliğin olması yeni STKların çıkışında da belirleyici. Hareketlilik sivil örgütlenmeleri getiriyor.
- ST aktörleri arası ilişkiler sınırlı da olsa, ST örgütleri/aktörleri ihtiyaca ve ihtiyacın aciliyetine göre biraraya gelebiliyorlar. Mesela Demokrasi Platformu, ortak ihtiyaç.
- STK lar yeteri kaynağa sahip mi? Hayır değil. Ama insanların katılımı ile, STK'lar kendi özkaynaklarını daha iyi değerlendirebilirler. Özellikle mali kaynaklar yetersiz ama AB ile bu sıkıntılar aşılanacak.

Adana:

- Katılımın yaygınlığı ile ilgili sorunlar var. Vatandaşların STK'lara karşı güvensizlikleri, bazı dernek ve vakıfların kişilerle bütünleştirilmesi, sınırlı bağışlar ve kolektif toplumsal harekete yönelik baskılar katılımın sınırlı olmasına neden oluyor. Üye bulma açısından çok sıkıntı olmuyor ama ihtiyaç duyulduğunda gerekli kişilere ulaşamıyor. Bir çözüm önerisi olarak, vatandaşlara bunlar anlayabilecekleri şekilde anlatılmalı. Bir şekilde tanıtım yapılması şart.
- STK'lara duyulan güvensizliğin doğurduğu bir sonuç, kişilerin devlete bağış yapmayı tercih etmesi. Devletin kurumlarına daha fazla güveniliyor. Diğer yandan duyarlılık ve onunla gelen gönüllülük konularında daha fazla güçlenme var. Doğru anlatım ve projelerle katılımı sağlamak önerilen çözümler.
- Aynı kategoriden farklı derneklerin olması bunların arasında rekabet olmasına neden oluyor. Kırsal nüfusun, azınlıkların ve yoksulların katılımı sınırlı. STK'lar arası iletişim olsa da diyalog eksikliği ve rekabet var. Aynı amaçla çalışan STK'ların birleşmesi bu sorunların üstesinden gelinmesi için gerekli.
- Organizasyon ile ilgili zayıflıklar var; verimli çalışmayan, uzun yıllar boyunca yönetim değiştirmeyen ve yardım bile kabul etmeyen kurumlar var. Diğer taraftan, STK'larda gönüllü çalışma eğilimi artıyor. Çözüm, iç düzenlemelerle, destekleyici altyapılarla STK'larla yakınlaşılması ve vatandaşların seviyesine inerek ortak aktivitelerde bulunulması.
- Uluslararası bağlantılar konusunda vizyon eksikliği var. Altyapı zayıf. Uluslararası ağlara üyelik olmalı.
- Mali kaynaklar yetersiz. Projeler alkışlanıyor ama kimse para ayırmıyor. Diğer yandan insan kaynağı yeterli. Teknoloji ve altyapı kaynak seviyesini yeterli seviyeye çıkarmak ve ortak projelerde işbirliği yaparak diyalogu arttırmak önerilen çözümler.

Ankara:

- Katılımının yaygınlığı konusunda zayıflıklar var; vatandaş katılımı eksik. Daha çok hayır kurumlarına bağış yapılıyor. Gönüllü katılım konusunda eksiklikler var. Herşeyin karşılığını görme beklentisi var, görülmediğinde hayal kırıklığı oluyor. Diğer yandan sorunu aşan STK'lar da var. Örnek olarak Deniz Feneri; katılım geniş, toplumun her kesiminden katkı sağlanmış. Ramazan ayında artan yardım kampanyaları da olumlu bir örnek. Önerilen çözüm, STK'lara katılımın devlet, kamu, medya işbirliğiyle teşvik edilmesi. Bilinçli vatandaşların bu duyarlılığı geliştirmesi gerekli. Bunun için de örgütlü bir şekilde hareket etmek şart. Yapılan bağışlar dağınık olduğundan bunların bir STK ile bağlantılandırılması daha verimli olur.
- Vatandaş katılımının derinliğinde de sorunlar var. Üyelikte çekingenlik var. Bazı STK'lar kendilerini yeterince ifade edemiyor ve neticede güven yaratamıyor. Gönüllülük giderek

azalıyor. Ancak, Avrupa Birliği'nin ST örgütlenmesini teşvik etmede olumlu bir rolü var. STK'ların kendi yapılarını güçlendirmeleri gerekiyor. Birlik sağlanması ve ağ ilişkilerinin güçlendirilmesi gerekli. Daha şeffaf bir yapıya ulaşılmalı. Devlet+STK+medya halkı katılım konusunda teşvik etmeli.

- STK'ların seçtiği bazı baskın başlıklar olması hem güçlü hem de zayıflık doğuran bir yön. STK'ların coğrafi dağılımında dengesizlik var; çoğu büyük şehirlerde. Çevre konusunda çalışan STK'ların uluslararası ayağının olması onlar için olumlu, bir çok ağa üye oluyorlar. Önerilen çözüm; topluluk temelli örgütleri teşvik etmek; bunlar ile yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek.
- Organizasyon bakımından mali, idari ve insani kaynaklarda yetersizlikler var. Aynı konu etrafında çalışan STK'lar arasında bile bilgi alışverişi düşük. STK'ların uluslararası ilişkileri yok/yetersiz. Sorun bazlı bir araya gelindiğinde ise etkin olunabiliyor. Ulusal hassasiyet olan konular var. Önerilen çözüm; STK'lar arasında etkileşim geliştirilmeli; güçlü şemsiye kuruluşlar oluşturulabilmeli; medya çalışmaları destekleyici çaba içerisine girmeli.
- Sivil toplumdaki ilişkiler bağlamında iletişim ve işbirliği zayıf. Örgütsel altyapısı da genel anlamda zayıf. Bunların sorgulanması ise güçlü bir yan. AB uyum süreci içinde hakların kullanılmaya başlanması çözüm olarak sayılabilir. Mevzuatta yapılan kolaylaştırıcı değişiklikler olumlu. Çözüm; eğitim, duyarlılık, ve başarılı örneklerin artması.
- Kaynaklar kısıtlı ve zayıf. Fonları takip edebilme bir çözüm önerisi olabilir.

Samsun:

- Vatandaş katılımının yaygınlığı güçlü yanlardan biri. Vatandaşların çoğul olarak toplanması ve mozaik modelinde farklı görüşlerin temsili bu konudaki olumlu yanlar. Ama diğer taraftan, özellikle coğrafi olarak küçük yerlerdeki vatandaş katılımı Türkiye'de düşük. ST olarak insanlara bir şey anlatıldığında vaatler veriliyor ama destek olunmuyor. STK'ların kendilerini net anlatamamalarından kaynaklanan problemler var. Eğitim programlarının düzenlenmesi ve bu programların nasıl olması gerektiği anlatılır ve bunun vatandaşa dönüşümü sağlanırsa ilerleme kaydedilir. STK'lar Avrupa'daki örnekleri öğrenmeli, bu örnekler incelenmeli ve yavaş yavaş topluma kazandırılmalı.
- Vatandaş katılımının derinliği güçlü. Üye sayısı fazla, yoğunlaşma oluyor. Fakat, üye katılımı fazla görünse de gerçekte fazla bir şey yapılmıyor. Üye sayısı çok, ama katılım düşük. Çözüm; sayı ve fikirlerin ortak olarak değerlendirilmesi ve STK'ların amaca uygun hareket edip çoğulculuğu sağlaması.
- Sivil toplum katılımcılarının çeşitliliğine bakılacak olursa, çok seslilik var ve taze fikirler çıkmakta. Ama katılım etnik kökene dayandırılıyor. Toplumsal gruplar buraya eşit ölçüde katılmıyor. Bu da siyasi görüşlerin ön plana çıkmasına neden oluyor. Bu sorunu çözmek için etnik köken ayrımı yapılmamalı. Toplumsal grupların STK bilinci içinde geliştirilmesi ve siyasi partilerin sivil toplumdan uzak tutulması gerekli.
- Organizasyon düzeyine bakılırsa, Türkiye'de STK'lar zayıf örgütlenmişler. Seslerini duyurabilmeleri için yeterli ağlara katılımları yok. Organize olunabildiği takdirde yönetime katkıda bulunup söz sahibi olabilirler. Sağlıklı bir örgütlenme ile birlikte altyapısı eğitime dayanan bir birliktelik de olmalı.
- Sivil toplumdaki ilişkilerde işbirliği ve birliktelik eksik. Bağlanma olursa farklı fikirler kaynaşabilir. Bu konudaki çözüm önerisi, tabandan tavana doğru uluslararası ağlara sahip olunması.
- Kaynaklar bağlamında, teknoloji ve altyapı yetersizlikleri var. Mali kaynaklar sadece aidatlara dayanmakta. Diğer yandan, etkinlikler yoluyla organizasyonlara bilet satılması ve üye aidatlarının varlığı güçlü yanları. Çözüm; uluslararası kaynakların ve kamu kaynaklarının ortak kullanımı, etkinliklerin düzenlenmesi.

İzmir:

- Vatandaş katılımının yaygınlığına bakıldığında, Türkiye’de genç nüfus hakim. AB süreci, küreselleşme, bilgi iletişim teknolojilerindeki yaygınlaşma ve dayanışma ruhu olumlu etkilere sahip. Zayıflıklar ise demokratik yetersizlik, ekonomik sıkıntılar, dernek bilinci yetersizliği, örgütlenme konusunda toplumdaki önyargılar, yüksek ve caydırıcı bürokrasi, teşvik yetersizliği gibi konularda toplanmakta. Bu sorunların aşılması için, devletin teşvik mekanizmaları getirmesi, bürokrasinin ve kırtasiyeciliğin azaltılması, örgütlü dayanışma kültürünün geliştirilmesi, kişinin birey olarak yetişebileceği eğitim sürecinin oluşturulması gerekli.
- Vatandaş katılımının derinliğine bakıldığında, aidiyet duygusu, manevi tatmin, sosyalleşme olanaklarının sağlanması, bilgilenme, hak arama için mekanizmaların olması güçlü yanlar. Diğer taraftan, yolsuzluklar, ekonomik yetersizlikler, çıkar için örgütlenme yaklaşımları ve iletişimsizlik gibi problemler var. Bilgi, yetki ve sorumluluğun aynı anda olmaması bir sorun. İyi uygulamaların kamuoyuna açılması, açık şeffaf ve güvenilir politikalar geliştirilmesi, iyi iletişimin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması, kişilerde ST konusunda farkındalık yaratılması ve kişi başına düşen milli gelirin artırılması gerekli.
- Sivil toplum katılımcılarının çeşitliliği konusunda, dönüşümün getirdiği dinamik bir yapı olması, genç nüfus ve çok dernek olması güçlü yanlar. Diğer yandan, düşük gelir ve kültür seviyesindeki insanlar dışlanmış; sınırlı temsil var. Yönetimin bilgi yetersizliği, medyanın taraflı yönlendirmeleri, ifade hürriyetinin sınırlı olması, ve cinsiyet ayrımcılığı en önemli sorunlar. Çözüm önerisi, ifade özgürlüğü yasalarla ve uygulamalarla beslenmeli, düşük kültürlü kişilere olanaklar sağlanmalı, kadının rolü güçlendirilmeli, kamuoyu oluşturma çabaları sürdürülmeli.
- Organizasyon düzeyinde iyi örgütlenme ihtiyacının ortaya çıkmış olması güçlü bir yan. Ancak, plansızlık, üye yetersizliği, sistematik altyapı yetersizlikleri, örgütlü demokrasi eksikliği, gönüllü yönetim bilgisizliği ve ilgisizliği zayıf noktalar. Bu konuda doğru denetim mekanizmaları geliştirilmeli. Çağdaş yönetim teknikleri anlatılmalı ve yaygınlaştırılmalı.
- Sivil toplumdaki ilişkiler bağlamında AB’nin getirisi önemli. Çeşitli sorunların uluslar arası platformlara taşınması ve yabancı dil bilgisinin artması olumlu gelişmeler. Ancak, hâlâ yerel düşüncelerle sınırlı kalınıyor. Önyargılar aşılamıyor. Çıkar ilişkileri, eş dost ilişkileri hakim. Uluslar arası bağlantılar yetersiz. Bu konuda ulusla arası etkileşimin artması ve küreselleşmenin yerelleşmeyle olan ilişkisinde bilincin yaygınlaştırılması gerekli.
- Kaynaklara bakıldığında, genç ve atıl nüfus olması ve proje destek fonlarındaki artış olumlu yanlar. Teknolojik kaynaklar gelişmekte. Zor durumlarda dayanışma görülebilmekte. Ancak, okuma-yazma oranı düşüklüğü, ekonomik sorunlar, teknik altyapı yetersizlikleri, mekan yetersizliği, yetkin işgücü yetersizliği gibi sorunlar hakim. Hesap verilebilirliğinin olması, istihdamın desteklenmesi, yapıcı projelerin üretilmesi ve vergi politikalarının teşviki gerekli.

Kars:

- Vatandaş katılımının yaygınlığında herhangi bir güçlü yan görülmemiştir. STK’larda katı bir hiyerarşik yapı var, alttakilere yeterince söz hakkı verilmiyor. Örgüt içi değerlendirme arayışı olmuyor. Diğer bir zayıf yan, dernek aidatlarının üyelerin ödeme gücünü aşacak boyutta olması. STK’ların devlet tarafından desteklenmesi gerekli. Daha demokratik bir örgüt yapısı kurulmalı ve bu dayatmayla olmamalı.
- Vatandaş katılımının derinliği bağlamında zayıf yanlardan biri, bireylerin STK’ların sağladığı yararların farkında olmamaları ve toplumun sorunlara karşı duyarsızlığı. Bu konudaki çözüm önerisi, herkes için haklarını savunacağı STK’ların oluşabileceği bir ortam yaratılması. STK’ların tanıtılması ve bireylerin çıkarlarını ön plana çıkaran tanıtıcı projelerin AB ve benzer kurumlarca desteklenmesi gerekli.
- Sivil toplum katılımcılarının çeşitliliğine bakıldığında, bu konuda yetersizlikler var. Jakobenist yapının yıkılması gerekli. Liderlerin tavrı ve kişisel özellikleri kucaklayıcı olmalı, bireylerin tepkisine neden olmamalı. Ayrıca, halkın beklentilerini karşılayacak STK’lar kurulmamıştır; bu araştırılabilir. STK’lar kent merkezli olduğu için etkileri sınırlı olmakta;

bunun tabana yayılması lazım. Daha sevilen, hoşgörü sahibi liderlerin olması STK'ların da daha fazla ilgi odağı haline gelmesini sağlayabilir.

- Organizasyon düzeyine bakılacak olursa, STK'lar bir ağ içinde işlevini sürdürmüyor; çoğunlukla bağımsız çalışmalar yapılıyor. Koordinatör görevi üstlenecek STK'lar yetersiz olduğu gibi alttakiler üsttekilerin kurduğu yapıdan habersiz oluyor. Çözüm, koordinatör olarak görev yaparak başarılı STK modellerinin değerlendirilip zayıf olanlar için uygulanabilecek şekilde sistematize edilmesi.
- Sivil toplumdaki ilişkiler bağlamında “sürekli aydınlık için bir dakika karanlık” kampanyası olumlu bir örnek. Bu kampanya, toplumun tüm katmanlarının ortak desteğini aldığı için başarılı oldu. Ancak, STK'ların birbiriyle olan ilişkileri yetersiz. Ekonomik faktörler de bunda etkili. Herkesin ittifakla üzerinde anlaşabileceği eylem alanları yok. Öncelikle, herkesin destekleyeceği ve ortak çıkarların olacağı faaliyet alanları belirlenmeli. Toplum hareketine geçirebilecek türden STK'ların kurulması lazım.
- Mali kaynaklar ve nitelikli insan sayısı kısıtlı. Kaynaklar sınırlı olduğu için de insanlar prestij açısından tercih etmiyor. Bütçe arttırılmalı, bununla teknoloji kullanımı da gelişir. STK'ların kendilerine kaynak yaratmaları için düzenlemelerin önü açılmalı. Bütçeleri geliştirilmeli. Bütçe arttıkça, STK üyelerinin kapasitesi geliştirilecektir. STK'ların kendilerinin kaynak yaratmasına yönelik düzenlemeler yapılmalıdır ya da bu düzenlemelerin önü açılmalıdır.

Sivil toplumu çevreleyen ortam ile ilgili olarak ortaya çıkan görüşler ise şöyledir:

İstanbul:

- Siyasi ortam olarak sınırlamalar çok güçlüdür ve bu sınırlamalardan dolayı STK'ların faaliyetleri kısıtlı kalmaktadır. Kağıt üzerinde fikir özgürlüğü olsa da, bu uygulamaya pek fazla yansımamaktadır. Kamuda yüksek oranda yolsuzluk vardır. Devlet STK ile ilgili harcamalara az para ayırmaktadır. Halkın kendi haklarından haberi bulunmamaktadır. Bu noktada, halkı bilinçlendirmek ve somut durumlar yaratmak gerekmektedir. Basın özgürlüğü yalnızca kağıt üzerinde güvence altına alınmıştır. Halkın bilinçlendirilmesi somut bir öneri olarak ortaya çıkmaktadır.
- Sosyolojik koşullar çerçevesinde, bazı sosyal-kültürel koşullar (yoğun kırsal kesim, hızlı kentleşme, ilgili siyasi sorunlar, vs.) STK'ların etkin işleyişine engel teşkil etmektedir. Ekonomik sorunlar bu sorunlara katkıda bulunmaktadır. Bu noktadan bakınca işsizliğin de giderilmesi gerekmektedir. Öte yandan, sosyo-kültürel açıdan hoşgörü yüksek olmakla beraber azalmaktadır; bir de güven problemi vardır. Bu sorunları aşmak için STK'ların etkileşimlerini geliştirmeleri gerekmektedir.
- Sivil toplumla ilgili yasal mevzuat değiştirileceği zaman STK'lara başvurulmalı ve STK'lar vergiden tamamen muaf tutulmalıdır. Fakat bürokrasi bunu engellemektedir. Bu bağışlar, bağışta bulunan kişilerin veya şirketlerin de vergisinden düşülmelidir. STK'lar devletten bağımsız kalmalıdır. Devletin STK'lara kaynak aktarımı yapması gerekmektedir. Özel sektörün desteği yetersiz ve bu konuda kapsam dardır. Yeni yasalar daha kolaylaştırıcı olsa dahi yeni yasal düzenlemelerin sürmesi bir ihtiyaçtır.

Diyarbakır:

- Tam demokrasi yerleşmediği için yasal anlayışlar sınırlı. Yeni düzenlemeler olduğu halde yavaşlıklar var. Direniş gösteriliyorsa devam ediyor. Temel hak ve özgürlüklerde boşluklar var. Bir birlik kurulmasıyla anca çözüme gidilebilir. Bunun için insanları bilinçlendirmek önemli.
- Yargının yetersizliği ve hantallığı var. Çözüm olarak yasal düzenlemelerin kurumsallaşması, insanların bilinçlendirilmesi gerekiyor. Ahlaki yozlaşmanın önüne geçilmesi gerekiyor. Bazı alanlarda yenilenen adımları var. Mesela askerler daha az müdahaleci oldular.

- Devlet harcamaları konusunda şeffaflık yok ve kamu ilgisiz, toplum ilgi göstermiyor, direniş de göstermiyor. Bilinçli değil insanlar. Devlet her zaman güçlü olduğu için hesap verme gereği duymuyor ama son zamanlarda bu kırılmaya başlandı. Bu konuda anayasal düzen yenilenmeli ve geliştirilmeli.
- Özgürlükler yasalar tarafından güvence altında olması teoride var, pratikte yok. Bilgi erişimi konusunda yasal düzenlemelerde eksiklik var, çözüm için anlayışın değişmesi ve insanların bilinçlendirilmesi gerekli.
- Karşılıklı bir güven sorunu var. Devlet – halk, karşılıklı güvensizlikten doğan iletişimsizlik var. Çözüm olarak devletin ve vatandaşın yapısı şeffaflığa hazırlanmalı.
- Hoşgörü şu an gereğinden az ama ihtiyaç olduğu artık anlaşılmiş durumda, çözüm; ortak paylaşımın artırılması. Kamu ruhu giderek azalıyor, bireysellik var, ancak afetler olduğu zaman ortaya çıkıyor. Ruhun oluşumu için demokratik ve ahlaki değerlerin yükseltilmesi gerekli.
- Vergi konusunda STK'lara kolaylıklar sağlanmıyor. Vergi indirimleri yetersiz, bu konuda yeni yasal düzenlemeler getirilmeli ve üzerine gidilmeli.
- Devletle dialog çok sınırlı. Sadece denetleme, ve kontrol var. Daha fazla paylaşım için diyalog gerekli. Devlettten kaynak alım yelpazesi çok dar. Düzenleme yapılmalı, tarafsız yardım, destek sağlanmalı.
- Özel sektörden destek çok az, bu ilişkiden STK'lar da yararlanmış durumda, özel sektör daha çok yararlanmış olsa da. Bu ilişki özendirilmeli.

Adana:

- Geçmişe kıyasla STK'ların etkinliğinin arttığı, gelişen süreçte devletin sivil toplumu tanımaya başladığı, sivil toplumun hem sayısal hem de etki anlamında güçlendiği söylenebilir. Daha fazla gelişme sağlamak için çoğunluğu ortak amaçlarda birleştirerek sorgulayıcı tarz geliştirilmeli, dokunulmazlık ve siyasi parti yasalarında değişiklikler yapılmalı.
- Hem yasal düzlemdeki gelişimde hem de üyelerin kendi toplumlarında talep yaratmasında yetersizlikler var. Bütün STK'lar kendi alanlarında çalışıyorlar; etkileşim çok zayıf. Ortam bir bütün olarak ele alınmıyor. Diğer yandan, bazı gelişmeler yaşanmıyor değil; çaba sarf edildiğinde bazı şeyler değiştirilebiliyor. Bunun farkına varmak bile bir gelişme. Kadınlara yönelik ayırım, bilgi edinme, basın yasası gibi konularda yasal düzenlemeler var. Çözüm önerisi, STK'lar arasında işbirliği kurulması; bireysel çözümlerden ziyade ortak, bütüne yönelik çözümlerin üretilmesi.
- Amaca uygun araçları kullanmada yoksunluk var. Gelir düzeyi aktivite yoğunluğunu etkiliyor. Ekonomik gücü olanlar vakfın yönetimini eline geçiriyor; bu gelişmeye engel teşkil ediyor. Bütün olumsuzluklara rağmen hala bu çabayı gösteren insanların olması güçlü yanı. Çözüm; STK'lar ekonomik olarak bağımsız olmalı. Ama hiçbir yaptırım gücü olmayan mekanizmaların kurulması kaydıyla ekonomik yardım alınabilir. Buradaki temel kriter bağımsızlık. Bağımsızlık kaydıyla parasal katkı sağlanabilir.
- Eğitimsizlik, hoşgörü eksikliği, kamu çıkarları yerine bireysel çıkarların ön plana çıkması noktalarında zayıflıklar hakim. Güvensizlik sorun yaratıyor. Bunun üstesinden gelinmesi için dayanışma, işbirliği, amaca yönelme, ülke ve insan sevgisi, eğitim ve aktivite oluşturmak şart.
- Yasal çerçevede yetersizlikler var. Bu çerçeve gelişime bir engel teşkil ediyor. Ulus–devlet paradigmasıyla kurulduğu için devlet de kendini savunan bir organizma olduğu için bir sorun var. Dernek üyeliği değişti, bildirimler değişti, açılım var ama yasal çerçeve hala rahat çalışmasını engelliyor. Diğer yandan, sıkıntuların bilincine varılması ve değişmeye yönelik çaba gösterilmesi pozitif gelişmeler. Örgütlenmenin artması ve yasa yapım sürecine katılım sağlanmalı.
- STK – devlet ilişkisinde sorunlar var. STK'lar devlete karşı kolay örgütlenilemiyor, manüpilasyona açık durumdadır. Bu sorunlar olanakların ve devletin daha iyi tanımlanması ile aşılabılır.

- Özel sektör – STK ilişkisi de sorunlu. Özel sektörle bir işbirliği yok. Fakat “işbirliği olmalı mı, olmamalı mı?” sorusuna verilen cevaplarda da birlik yok. “İşbirliği olursa, kar amacı güder, ST tanımına uymaz” argümanı var. Çözüm önerisi, sivil toplumun bu konuyu kendi içinde tartışmaya başlaması.

Ankara:

- Siyasi ortam boyutuna bakıldığında, devletin etkisi ve hükümetin müdahalesi fazla. Bu anlamda yapısal bir çerçeve yok. Ancak devletin yasal ve yapısal dönüşüm için aldığı tavır olumlu. STK’ların siyasetten bağımsızlaştırılması gerekli.
- Özgürlükler bağlamında önemli reformlar yapıldı ama hala haklarımızı bilmiyoruz. Güven düzeyi çok düşük. Kurumsal ve sosyal sorumluluğun artırılması lazım. Şirketler dışında bireylerin de katkıda bulunmaları önemli.
- Sosyo-ekonomik açıdan zayıflıklar var. Mali yapı güçsüz, bu alanda yerel destekler zayıf. Diğer yandan, AB uyum süreci nedeniyle ST’ye finansal destek ve farkındalık görece artıyor. Bu alanda farkındalığı yaratmak gerekiyor.
- Sosyo-kültürel bağlamda bakıldığında, hoşgörü zayıf. Güven duygusu az. İnsanları bilinçlendirmek gerek.
- Yasal çerçevede eksiklikler var. Vergi mevzuatında henüz bir şey yapılmadı. Ama genel anlamda yasal düzenlemelerde olumlu gelişmeler var. Önerilen çözüm, vergi mevzuatını düzenlemek ve bu alanda farkındalığı arttırmak.
- Devlet-sivil toplum ilişkileri bağlamında işbirliği ve destek zayıf. Ancak bu konuda arayış başlamış durumda. ST daha bilinçli ve olumlu yaklaşımı var. Vergi mevzuatı bunu özendirici değil. İşbirliği tanımı yapılmalı.
- Özel sektör-sivil toplum ilişkisine bakıldığında, vergi mevzuatı bu ilişkiyi özendirici değil. Ancak özel sektör eskiye göre daha bilinçli ve olumlu yaklaşımı var. Kurumsal, sosyal sorumluluk geliştirilmeli. Vergi mevzuatı düzenlenmeli.

Samsun:

- Siyasi ortama bakıldığında, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve siyasi hakların kullanılmasına dair güçlü yanlar var. Ancak, yolsuzlukla mücadelede yetersizlik var. Çözüm; yolsuzluğa karşı tavır alınmalı; basın açıklamaları, yürüyüşler, vb. yapılmalı.
- Temel hak ve özgürlükler bağlamında bakıldığında, medeni haklar iyi kullanılıyor. Bilgi kullanılıyor. Basın özgürlüğü var. Bu konudaki bir kesiklik, bilgi edinme yasası hakkında kimsenin fazla bilgisi olmaması. Çözüm; basın özgürlüğü yasalar çerçevesinde kullanılmalı.
- Sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında, ekonomik zorlukları olanlar etkisiz kalmakta. Kişilerin üretici konumuna getirilmesi sağlanarak ilerleme sağlanabilir.
- Sosyo-kültürel bağlama bakıldığında, sosyo-kültürel yönden güçlü bir toplum, zayıf yöndeki topluma yardım edebilir. Çözüm; maddi-manevi eğitim ve sağlık imkanları geliştirilmeli.
- Yasal çerçeve bağlamında, tüzükte gösterilen her etkinlik yasal çerçeveler içerisinde yapılabilir.
- Devlet – sivil toplum ilişkilerine bakıldığında, kişilerin bilgi edinme hakkı olması güçlü bir yan. Önceden bilgi almakta zorlanılıyordu. Çözüm; sivilleştirilmesi, yeni bir birim oluşturulması, kişilerin bilgi edinme hakkı.
- Özel sektör – sivil toplum ilişkisinde bu ikisinin işbirliği içine girmesi ve özel sektörün sponsorluk yapması söz konusu.

İzmir:

- Siyasi ortama bakıldığında, tek parti olduğu için istikrarsızlık yok, AB süreci olumlu gidiyor. Siyasi haklarda kadınların ve farklı grupların temsilinde zayıflık var. Sosyal devlet anlayışından gittikçe uzaklaşıyor. 82 anayasasından kalan sorunlar var. Dokunulmazlıklar kaldırılmalı, seçim yasası değiştirilmeli.

- Temel hak ve özgürlükler bağlamında, medeni özgürlüklerin olması güçlü yanlardan biri. Bilgi edinme hakkı yasası var. Ancak, basın özgürlüğü olmaması, azınlık hakları sorunları, eğitim hakkının herkes için mevcut olmaması, sağlık hakkının elimizden alınıyor olması başlıca sorunlar. Çözüm olarak, yasaların AB ile denk hale getirilmesi gerekli. Bilgi edinme kanunu da yaygınlaştırılmalı.
- Sosyo-ekonomik bağlamda bakıldığında, yeni nesildeki okur-yazarlık oranının ve dil bilme oranının daha yüksek olması olumlu bir gelişme. Gelir dağılımı, işsizlik, okur-yazarlık, ST katılımı konularında sorunlar var. 13 yıllık eğitim zorunlu olmalı, gençlere yurttaşlık eğitimi verilmeli.
- Sosyo-kültürel bağlamda, her şeye rağmen bir hoşgörü kültürü var; bu STK'lar arasında daha fazla. Ancak, kişiler arası güven duygusu ve aidiyet duygusu düşük, STK'ların bilgiyi birbirinden saklamaları zayıf bir yan. Dışlayıcılık var, özellikle kadın örgütlerinde ayrımcılık, dışlayıcılık oluyor. Bu sorunu aşmak için, ağlar kurulmalı; hem bilgi paylaşımı hem de tanışıklığı sağlamak için. Güven geliştirici eğitimler yapılmalı.
- Yasal çerçeve ile ilgili, Yeni Dernekler Yasasıyla şube dışında kolaylıkla temsilcilik açılabilir. Ama yeni yasa olsa da dernekler masası yetersiz ve bu yasal düzenlemelerle ilgili eğitim eksikliği var. Örneğin bir yıl içinde ikiden fazla etkinlik düzenlenemiyor. İşletmesi bulunmayanların vergiden muaf tutulması, dernekler masasının güçlendirilmeli ve eğitilmesi gerekli.
- Devlet – sivil toplum ilişkisi bakımından, kamuoyu oluşturulabiliyor. Ancak, devletin STK içinde ayrımcılığı var. Önemli yerlere STK'lardan ziyade TÜSİAD götürülüyor (mesela 17 aralık). Devletin sivil topluma bakışı değişmeli. Karar alma sürecine STK'lar da dahil edilmeli.
- Özel sektör – sivil toplum bağlamında, kurumsal sosyal sorumluluk öncesine göre çok daha fazla yayılmış durumda. Projeler her iki tarafa da yararlı olduğu için rağbet görmekte. Maddi kaynak ve işbirliği yaratılmasında sorunlar var. İşbirliğine açık olunduğunda özel sektör – sivil toplum ilişkileri daha kolay yürüyor. Eğitim şart.

Kars:

- İnsanları seçme-seçilme, siyasi partilere üye olma gibi siyasi hakları olması güçlü bir yan. Ancak tüm kesimlerde bu hakların kullanılması söz konusu değil. Bireyler düşüncelerini özgürce ifade edemiyorlar. Siyasi iktidarların keyfi uygulamaları etkin oluyor. Yolsuzluğun hat safhada oluşu ve devletin etkinliğinin yetersiz kalması diğer zayıf yanlar. Bu sorunların aşılması için, devletin hukuk kurallarına işlevlik kazandırması için yasal düzenlemeler yapması ve bunların hayata geçirilmesi, herkesin demokrasi değerlerine saygı göstermesi, ve merkeziyetçi yönetim geleneğinden uzaklaşılması gerekli.
- Temel hak ve özgürlükler bağlamında, kadınların az da olsa yönetimde yer alması, miras hakkı gibi birtakım haklara sahip olması, örgüt kurulmasında kadınlara pozitif ayrımcılık uygulanması güçlü yanlar. Ancak, cinsiyet ayrımcılığında hala problemler var. Bilgi edinme uygulamaları yetersiz; bu özgürlük tam olarak kullanılmıyor. Kişiler diledikleri bilgileri rahatlıkla temin edebilmelidir. Basına herhangi bir kısıtlama getirilmemelidir.
- Sosyo-ekonomik bağlamda, devlet toplumun ekonomik yapısı olduğundan güçlü yanı yok. Fakirlik var. Devlet STK'ları desteklemeli, imkanlarını STK'lara devretmeli.
- Sosyo-kültürel bağlamda, bu tür normlar önem arz etse de gereken önem verilmediği için güçlü yanı yok. Devlet ile ST arasında güven ortamı yok, STK'lara hoşgörülü davranılmamakta. Çözüm, devlet kuruluşlara önyargılı bakmamalıdır.
- Yasal çerçeveye bakılacak olursa, AB uyum yasarlı sürecinde tescil işlemleri kolaylaşmıştır. Ancak, STK'ların tescilinde sivilleşmeyle ilgili sorunlar sürmekte. Bürokratik yazışma engelleri dışında problem sivilleşmemiştir. STK'ların sivilleşmemesi söz konusu. Bu konudaki çözüm önerisi, bürokrasinin aza indirgenmesi; problemlerin, derneklerde ve vakıflarda görev yapan polislerin asıl görevlerine gönderilmesi.

- Devlet – sivil toplum ilişkilerine bakılırsa, uyum yasaları çerçevesinde bir işbirliği ortamı gelişme eğiliminde. Ancak, diyalog zayıf, kopukluklar mevcut. Devlet, STK'lara ekonomik katkı sağlamalı; devletin yaklaşımı özverili olmalıdır.
- Özel sektör – sivil toplum ilişkisinde, bu ikisi arasında önemli bir bağ bulunmamaktadır. Özel sektör STK'lara destek sağlamalı, onların görüş ve önerilerini dikkate almalıdır.

Sivil toplumun değerleri ile ilgili olarak ortaya çıkan görüşler ise şöyledir:

İstanbul:

- Üye kavramı yerine “mensup” kavramı olmalıdır, hatta mensup kavramı altında da “üyeler”, “faydalananlar” gibi gruplar olmalıdır. Sivil toplum içinde demokrasi nosyonu ileri düzeyde değildir; demokrasinin uygulanmasında bir geri kalınmışlık söz konusudur. Demokrasiyle ilgili faaliyetler yeterli olsa da bu faaliyetler çok sınırlı kalmaktadır.
- Sivil toplum içerisindeki yolsuzluk hakkında iki nokta üzerinde yorum yapılabilir. İlk olarak, bu yolsuzlukların kişiselliğinden ve sivil toplum içindeki küçük bir grubun yolsuzluğundan söz edilebilir. İkinci olarak, STK'larda kayıt-dışı düzenlemelerin olması da söz konusudur, örneğin maaşları düşük gösterip vergi ödemekten kaçmak.
- Hoşgörü konusunda farklı görüşlerin tartışılabildiği söylenebilir, ama hoşgörü konusunun bir sorunsal olarak sivil topluma yansımaları sınırlı kalmaktadır. Bu konuda çaba olsa da bu çabaların etkisi sınırlıdır.
- Sivil toplum içerisinde şiddet kullanımı konusu çerçevesinde sorunların şiddet kullanmadan çözümlenmesine destek yaygındır. Fakat bu konuda da desteğin artırılmasına ihtiyaç vardır.
- Toplumsal eşitlik temelinde sivil toplumda kadınlar yeterli ölçüde yer alamamaktadırlar. Kadınlara bu bilgi verilememekte ya da kadınlar sivil toplumda olmayı tercih etmemektedirler. Sivil toplumda kadın-erkek eşitliği politikaları ve uygulamaları çok sınırlıdır. Bu çerçevede teşvik ve çabalar da bulunmaktadır.
- Yoksullukla mücadelede STK'ların tutumu açısından bakıldığında; konu çoğunlukla bireylere yardım etmek olarak algılanmaktadır. Köklü çözüm mekanizmaları geliştirme çabaları yeterli olamamaktadır.
- Sivil toplumun çevre konusunda da çalışmaları vardır, ancak genelde bu çalışmalar sınırlı olarak değerlendirilebilir.

Diyarbakır:

- STK'larda demokrasi bilinci yeterli değil, karar alma sürecinde yeterli denetim yok. Lider seçiminde STK'lar yetersiz, fakat önemli yanları da var. Gönüllülük temelinde çalışmalar var.
- Kararlara katılım sağlanamıyor, işbölümü yok. Etkinliğin sağlanması, demokrasinin artması, işbirliğinin ve işbölümünün fazlaştırılması gerekiyor.
- Yolsuzluk oranı yok denecek kadar az. Gönüllülüğün ve şeffaflığın olması yolsuzluğu engelliyor. STK'lar belirli aralıklarla üyelere bilgi vermeli.
- Hesapların erişilebilirliği konusunda yasalar tam anlamıyla mevcut değil, bu konuda zayıflıklar var. Çözüm önerisi olarak, üyeler bunlara erişebilmeli ve hesaplar halka açık olmalıdır.
- Şeffaflığa teşvik konusunda STK'lar sesini duyuramıyor. Bu konuda kamuoyu oluşturulması ve sivil toplumun ciddiye alınması gerekiyor.
- Teşvik sınırlı ama olumlu. Birbirleirini oldukları gibi kabul etmeleri gerekiyor.
- Şiddet marjinal düzeyde. Bu konudaki çözüm önerisi, marjinal kesimleri etkisizleştirmek.
- Sivil toplumun çocuk ve gençleri teşvik etmesi için yeterli mali ve uzman ekip yok. Hak arama bilinci güçlü. Çözüm olarak, ekipman ve mali destek çoğaltılmalı.
- Kadın-erkek eşitliği konusunda girişimler ve iyi niyetli yaklaşımlar artıyor. Fakat bu konudaki uygulamalar yetersiz kalmakta. Çözüm olarak, kadınlara daha fazla önem verilmesi, kadınların güvence altına alınması ve bu amaca ulaşmayı sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerekiyor.

- Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve bu konuya dikkat çekilmesi anlamında büyük bir çaba var. Bu noktada, işadamlarının yeni iş alanları oluşturmasına ihtiyaç var.

Adana:

- Demokrasi bağlamında zayıflıklar var. STK'lardaki liderlik vasfındaki insanların aynı zamanda ekonomik durumu iyi olan kişiler olması ve güç odakları olması demokrasiye de bir engel. Yönetim kurulu toplantılarının üyelere açık olmaması, üye tabanına inilmemesi diğer problemler. Güçlü yanları; demokrasi geldiğinde yeni insanlar başa gelebiliyor, tazelik geliyor, yeni programlar oluşuyor. Gençlerin karar alma mekanizmasına dahil olması gelişmelerine yardımcı oluyor. Önerilen çözüm; eşit temsiliyet olması; herkesin oy hakkına sahip olması; tabanın, cinsiyetin, paranın, eğitimin ayrımcılığa yol açmaması, her tür alt birimin eşit temsil edilmesi.
- İç ve dış denetim çok yeterli değil. Bir yanda bağımsız denetim şirketleri, bir yanda da devlet denemi var. İç denetimlerde resmi kuruluşların da denetleme hakkı var ama bu güvensizlik nedeniyle olumsuz karşılanıyor. Değerlendirmelerin hatalı olması veya hiç gösterilmemesi, etkinliklerle ilgili sorunlara neden oluyor. Dernekler kanunundaki yeni değişiklikler bilinmiyor. Diğer yandan, şeffaflık, iç ve dış denetim, üyelerin bilgilendirilmesi ve yasal zorunluluk noktalarında ilerlemeler var. Önerilen çözümler, yasal değişikliklerin yapılması, üyelerin de sorgulaması, açık ve şeffaf bir denetimin olması.
- Hoşgörü farklı düşüncelerin barındırılması açısından önemli. Farklılıklara saygılı davrandığınızda STK yükseliyor ve yapı güçleniyor.
- Şiddet konusunda zayıflıklar var. Aile içi şiddet saptanamıyor. Çözüm, hoşgörüden geçiyor.
- Cinsiyet eşitliğinde eksiklikler var. Erkek egemenliğinin hakim olması, bayanların yeterli oranda kapsanamaması karşılaşılan sorunlar. Diğer yandan, eşitliği sağlamış örgütler de var. Bu diğer illerde de demokrasiyi teşvik ediyor. "Haydi Kızlar Okula Projesi" gibi eğitim projeleri var. Pozitif ayrımcılık yapılmalı.
- STK'lar yoksulluk alanında çok çalışmıyor. Çok az örgüt bu konulara eğiliyor. Toplumsal duyarlılık artması önemli bir gelişme. Meslek kurslarının açılması bu açıdan önemli. Kimleri muhtaç durumda olduğunun belirlenmesi lazım.
- Çevre konusunda bilgi eksikliği var. Toplumun bu konulara eğilebilmesi gerekiyor.

Ankara:

- Yaygın STK geleneği yok; demokratikleşme geleneği çok yaygın değil. Destekçi üye sayısının az olması da göze çarpıyor. STK'lar arasında işbirliği yok. Baskı grubu olarak yeteri kadar çalışamaları, halkı içlerine katamamaları zayıf yanları. Diğer yandan, AB'nin ilgili programları kısmen başarılı; hareketlenme olumlu bir gelişme oluyor. Anadolu'ya yönelik duyarlılık geliyor.
- Şeffaflık bakımından STK camiası şeffaf değil. Bu alanda çalışanların imaj eksikliği var. Mecbur oldukları için istenildiğinde mali yapıyı sunuyorlar. Toplum genelinde STK'ların şeffaf olduğu görüşü hakim; bu olumlu bir yaklaşım. Hesapların zorunlu halde internette yayınlanması bir çözüm önerisi.
- Hoşgörü bağlamında bakıldığında, herkes kendi ideolojisinden bakıyor. İnsanlar mecbur bırakılarak bir araya geliyorlar. Sevgi temelli ve empatik ilişki kurmada güçlü yanları var. «Öteki» konusunda yaklaşım geliştirilmeli.
- Şiddete karşı kınama yok, makul gözükten noktalarda sessiz kalınıyor. Ortak kampanyalar buna çözüm önerisi.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğinde sorunlar var. Genel olarak kadın-erkek eşitsizliği söz konusu. Örgütlenmede de sorunlar var. Kadınlar geri planda tutuluyor. Diğer yandan, bu konuda mücadele yeteneği var. STK'larda kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yapılıyor. STK'larda kadınlar diğer alanlara göre daha rahat.
- Yoksulluk konusunda yetersizlikler çok fazla. Yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yok. Aile ekonomisine yönelik çalışmalar daha yoğun. Halkın güveni önemli.

Çevre örgütü halkı yeterince içine almıyor. STK'ların kendi konularında odaklanmaları zayıf yönlerden biri. Halka ulaşma güçleri var. Devletle ilişkiler önemli bu alanda. Çözüm olarak, yoksulluk üzerine çalışacak STK'lar kurulmalı.

- Çevresel sürdürülebilirlik konusuna bakıldığında, yukarıdan bir yaklaşım var; halkı içine almıyor. Çevre merkezleri dışlıyor, topluma mal etmiyorlar. Güçlü yanları, politize olmamaları. Çevre örgütleri diğer tematik alanları da göz önünde bulundurmalı.

Samsun:

- Sorunlar karşısında bir araya gelebilme refleksi var. Ancak, konuların STK'lar tarafından kişileştirilmesi sorunlu. Çözüm önerisi; diyalog ve ortak akılda buluşma noktası bulunabilmesi.
- Şeffaflık bağlamında ele alındığında, mali portföylerin her üç ayda bir denetlenmesi, ve sürekli denetime açık olmaları güçlü bir yan. Diğer yandan, sınırlı bütçenin açmazlarından kaynaklanan sorunlar olmakta. Bu şekilde devam ederse zaten çözüm üretilmiş olur. Farklılıkların zenginlik olduğu gerçeğini yaşamın her alanında yaygınlaştırmak gerekli.
- Hoşgörü konusundaki güçlü yan, ayırım noktasında ödünsüzlüğün ele alınışı. Zayıf yan ise, siyasal dinsel ve etnik ayrımcılığın öne çıkarılması. Bu konudaki çözüm önerisi, insanların evrensel değerler etrafında bir araya gelebilmesi.
- Şiddet kullanmama konusunda konuyu kamuoyuyla paylaşma tavrı müthiş. Bildirme kanalları açık tutuluyor ama etkileşim sağlanamıyor. Ancak, kendilerini ifade etme kaynakları yetersiz. Yazılı ve görsel medyada etkin olamıyorlar. Olaylar farklı yansıtılıyor. Mesela Trabzon'da olan olaylar, ortaya konan senaryo, aslında insanlar kendilerini ifade edemiyor, bir şiddet boyutu öne çıkarılıyor. Çözüm; STK'lar etkileşim kanallarını açık tutmalı ve kullanabilmeli. Bu konuda projeler geliştirilmeli.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğine bakıldığında nitelikteki eksiklik nitelikte öne çıkıyor. 100 üyeli bir dernekte 10 bayan olsa dahi performansları sayılarıyla orantılı olmuyor. Nicelikteki yeterlikle nitelik ters orantılı olabiliyor. Kadın katılımcıların sayısının az olması ve temsilde yaşanan eksiklikler bazı sorunlar. Bu konuda ilerici adımlar atabilmek için kadın sayısı ile ilgili bir kota getirilmeli, pozitif ayrımcılık yapılmalı. Bu antidemokratik bir uygulama değildir ve alınmalıdır.
- Yoksulluğun ortadan kaldırılması gönüllülüğe dayalı bir şey. Yaptırım anlamında ticaretle ilgili kuruluşlar devreye girmeli.
- Çevresel sürdürülebilirlik bağlamında bakıldığında, STK'lar halka ulaşabiliyorlar ama halka ulaşmakla kötü şey de gelebiliyor. Bu konudaki zayıf taraflara bakılırsa, çevrenin tahribi devlet gözetiminde gerçekleşiyor ve sonuçlandırılması çok zaman alıyor. Çevre müdürlüğünü koyduğunuzda STK'lar devre dışı kalmış oluyor. Rekabet ortamının var olması ve STK'ların birbirleriyle uğraşması, toplumun bundan etkilenememesine neden oluyor. Ortak bir paydada buluşulabilir. Kurumlar öznel kimliklerine bırakılmamalı.

İzmir:

- Demokrasi alanında kendilerini geliştiriyor ve eğitiyorlar. Demokrasiyi geliştirme çabalarını teşvik ediyorlar. Ancak, kendi içlerinde demokratik değiller. Demokratik olmaları beklenmiyor, dağılımlar yetersiz. Kurumsal çıkar merkezli olmaları zayıf yönleri. Çözüm öncelikle STK'ların kendi içlerinde demokratik olmasından geçiyor. Herkese seçme ve seçilme hakkı tanınmalı. Birbiriyle ilişkili platformlar oluşturulmalı. Kurumsal değil toplumsal çıkar olmalı.
- Şeffaflık bağlamında bakıldığında, mali şeffaflık kişilerin aidiyet ve katılımını teşvik ediyor. Ama kamuya açılmama zayıf yönü. Kurumun tüm üyelere açık olması ve istenildiğinde açık olabildiğini ifade etmesi gerekli.
- Hoşgörü konusunda ülke ve toplumsal çıkarların örtüşmesi güçlü bir yan. Zayıf olan tarafı ise, STK'ların kendi üyelerine karşı bölgecilik ve ayrımcılık yapması. İki taraflı hoşgörü için eğitim seminerleri, paneller düzenlenmeli.

- Şiddet kullanmamaya yönelik çalışmalar var. Bu konudaki zayıf yan, kendi fikirlerini şiddet ve medyayı kullanarak kabul ettirme eğilimi olması. Şiddet kullanıma karşı panel ve sempozyumlar düzenlenmeli; rehabilitasyon çalışmaları olmalı.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği bakılırsa, temsil etme, yöneticilik, kendilerini ifade etme gibi alanlarda imkanlar var. Ancak kırsal alanlarda ve varoşlarda katılım ve temsiliyet kısıtlı. Eğitimden faydalanan kız çocuk sayısı az. Çözüm olarak kırsal ve varoşlarda kadınlara yönelik eğitim seminerleri düzenlenmeli. Kentlik bilincinin kırsala ve varoşlara indirgenmesi gerekli.
- Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik projeler var. Devletin de bu tür fonlar ile STK'lar ve fayda sahiplerine destek vermesi ve proje yönetimi olması güçlü yanlar. Ancak, yerel yönetim ve devlet teşvikte yetersiz kalmakta, bilgiyi aktaramamakta. Bu sorunu ortadan kaldırmak için eğitim ve sistem projeleri olmalı. Meslek edinmeye yönelik bir süreç çalışması yapılmalı. Devletin maddi katkısı olmasa bile yer ve altyapı olarak destek sağlanmalı.
- Çevresel sürdürülebilirlik konusuna bakıldığında, medya kullanılarak çevresel sürdürülebilirliğe dikkat çekilmekte (Örneğin Bergama Köylüleri hareketi). Başlıca zayıf noktalar ise, dönemsel düşüncelerin hakim olması, çevresel ortak kullanım alanlarının bilinçsizce kullanılması, çarpık kentleşme ve sanayileşme. Çözüm; devletin çevre ve orman için politika üretmesi, bunları desteklemesi ve eğitim kurumlarına bunlarla ilgili programlar konulması.

Kars:

- Demokrasi altında ortak çıkarlar olduğunda platformlar vasıtasıyla etkileşime gidilebilmesi güçlü bir yan. Ama STK'ların kendi içlerinde demokrasiyi tam oturtamamaları, diğer STK'lara da bunu böyle yansıtmaları ve bu sorunu gidermek için çalışma yürütülmemesi gibi sorunlar var. Çözüm, demokrasinin gelişiminin hedeflenmesi ve üyelerin aktif olarak katılması.
- Şeffaflık bağlamında bakıldığında, STK'ların kendi içlerinde bir denetim mekanizması olması güçlü bir yan. Kendi içlerinde çalışmalar yürütmektedir; gelir gider cetvelleri net. Ancak, mali konularda üyeleri ve üye adaylarını bilgilendirmemeleri, mali bilançolarını paylaşmamaları zayıf yanları. Üyelerin talebi olmaksızın belli periyotlarda üyelerin bilgilendirilmesi ve bunların kamuoyuna açılması gerek.
- Hoşgörü açısından yaklaşıldığında, ortak bir hedef olduğunda o amaç doğrultusunda hoşgörü ortaya çıkabiliyor. Ancak, STK'ların kendi içlerindeki hoşgörüyü diğer STK'lara yansıtamamaları ve farklılıklara tahammülsüzlük zayıf yanlar. Hoşgörünün üst bilinç olarak benimsetilmesi, farklı amaçlar olduğunun kabul edilerek ST'nin gelişmesine yönelik çalışılması gerekli.
- Şiddet kullanmama konusunda gönüllülük esası olduğu için düşünce eşitliği söz konusu. Tek-tipleştirmek için denetim mekanizmasının fazla kullanılması sorunlu. Bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu görüşünün geliştirilmesi, ST anlayışının şiddet karşıtı bir anlayış olduğunun farkındalığına varılması gerekli.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki güçlü yan, bu alanda diğer alanlara oranla daha fazla eşitlik mücadelesinin verilmesi. Ancak, söylemde eşitlik olmasına rağmen uygulama ataerkil. Katılımcı üye sayısında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için, diğer alanlara oranla daha az çalışmalar yapılıyor. Çözüm, yönetimde kadınların daha fazla temsili için yol açılması ve kadın üyelerin teşvik edilmesi.
- Yoksulluğun ortadan kaldırılması için geçici çözümler getiriliyor. Ama, STK'ların yoksullukla mücadelesi yok. Yoksulluğu önlemeye yönelik girişim yok. Bunun kamuya bırakılması zayıf bir yan. Gelir dağılımının eşitlenmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi, yoksullukla mücadelenin STK programlarında başat konular arasında yer alması, devletin bu konuda politikalar yürütmesi için çaba göstermesi gerekli.
- Çevresel sürdürülebilirlik bağlamında, ST içinde sadece bir veya iki kuruluşun çalışmalar yapabilemesi ve bunların sınırlı kalması söz konusu. ST, çevre konusunda duyarsız. Çevre

bilincinin oluşmasında aktif rolü yok. Üyelerin eğitilerek çevre duyarlılığının artırılması için çalışmalar yapılması ve basın yayın organlarıyla kamuoyuna duyurular yapılması gerekli.

Sivil toplumun çeşitli alanlarda uygulamaları (politikaları) etkilemeleri bağlamında ortaya çıkan görüşler ise şöyledir:

İstanbul:

- Genelde sivil toplumun Türkiye’de etkili ve önemli bir aktör konumuna gelmekte olduğu ileri sürülebilir.
- Sivil toplumun sosyal politikaları etkileme çabası sınırlı ve bu konuda etki yaratma kapasitesi de azdır.
- Ulusal bütçe oluşturulmasında sivil toplumun etkisi neredeyse hiç bulunmamaktadır. Devletin hesap verebilirliğinin sağlanmasında ve şeffaflığın elde edilmesinde sivil toplumun etkisi yok denecek kadar sınırlıdır.
- Toplumsal çıkarlara cevap verme konusunda sivil toplum aktif ve başarılıdır. Sivil toplum halkın güvenini kazanmış durumdadır ve siyasi bakımdan da güçlüdür
- Sivil toplumun vatandaşı bilgilendirme çabaları vardır ama bu çabalar yetersiz kalmaktadır. Kolektif hareketler için kapasite oluşturma çabaları oldukça sınırlıdır. Marjinalize olmuş kişilerle ilgili olarak STK’larca gösterilen ve olumlu etkisi olan çabalar mevcuttur. Kadınların konularının güçlendirilmesi açısından da çaba vardı, ama kadınların kendilerinin bu konuya verdikleri yanıtlar kısıtlıdır. Toplumsal sermaye oluşumu konusunda STK’ların olumlu katkısı vardır. Sivil toplumda bireylerin bir araya gelmesinin kendisi sermaye oluşumuna bir katkıdır.
- Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında, özellikle yoksul ve hakları savunulamayan insanların ihtiyaçlarının giderilmesinde, sivil toplumun olumlu katkıları olduğu bir gerçektir. Örneğin, devlet hizmetleri konusunda lobi çalışması yapılması ya da acil ihtiyaçların doğrudan karşılanması konularında olumlu girişimler bulunmaktadır.

Diyarbakır:

- İnsan hakları alanında politikalarını etkileme konusunda vaka çalışması kısmen aktif, sınırlı başarı var. Bu konudaki zayıf yanlar, gönüllü çalışanların az olması, finansal ve ekonomik yetersizlikler, devletin değişime karşı direnmesi, ve insan hakları alanında çalışanların korumasız olması. Diğer yandan, teşhir ve kamuoyu oluşturmada, denetleme yapmada, ve toplumda bilinç geliştirmede güçlü yanları var. Bu konudaki çözüm önerileri; adaletin tesis edilmesi, üye tabanlı ekonomik sorunların çözümlenmesi, insan hakları alanında eğitim çalışmaları yapılması (ihlali yapanlar dahil olmak üzere), STÖ işbirliği ve güçbirliği yapılması, ihlali yapanların korunmaması ve cezalarının uygulanması şeklindedir.
- Sosyal politikaları etkileme konusunda vaka çalışması sınırlı; aktiviteler yeterli değil. Bu konudaki zayıflıklar, süreklilik olmamasından, finans sorunlarından, ve yeterli gönüllü çalışan olmamasından kaynaklanıyor. Güçlü yanları ise, sürekli olmasa da bilinçli bir tutum var. Olgu tesbit etmekte başarılı. Öngörülen çözümler önerileri, dayanışma, eğitim ve mücadeledir.
- Ulusal bütçe oluşturma sürecinde sivil toplumun etkisi pasif ve başarısız. Hükümet bütçeyi kendi hazırlıyor ve katkıyı ciddiye almıyor. Diğer yandan denetim ve teşhir konularında güçlü olduğu söylenebilir. Çözüm önerisi, siyasal yapının demokratikleşmesi ve katılımcılığın artırılması.
- Devletin hesap vermesini sağlama konusunda kısmen başarı bulunmaktadır. Zayıf yanlar, bilgiye ulaşmada yetersizlik olması ve bu konuda engellemelerin olması. Güçlü yanı ise, teşhir etme. Çözüm önerileri, yasal düzenlemelerin yapılması ve denetleme yetkisinin verilmesi şeklindedir.
- Özel kurumların hesap vermesini sağlamada pasif ve başarısız. Bu zayıflığın nedeni, bunun ilgi alanı olarak değerlendirilmemesi. Teşhir etmede ise başarılı. Çözüm, bu konunun ilgi alanı olarak belirlenmesi ve yasal güvenceyle denetleme yetkisinin verilmesinden geçmektedir.

- Duyarlılık konusunda etkili. Bu konudaki zayıflıklar; kapsayıcılık, başka alanları görememek, refleksin yeterli olmayışı ve sürekliliğin yeterli olmayışı. Güçlü yanlar ise, ani müdahale olması, duyarlılığın her alanla ilgili olması. STK işbirliğinin ve eğitimin sağlanması ve tepkide sürekliliğin sağlanması önerilen çözümlerdir.
- Halkın güveni yeterli değildir. Zayıf yanlar, marjinal gruplar oluşu ile şiddete yönelik manüplasyonlar ve provokasyonların yapılması. Yönlendirme konusunda ise güçlü. Çözüm önerileri; kitleselleşme, şeffaflık (STK), halkla ilişkilerin geliştirilmesi ve tanıtım.
- Vatandaşların bilgilendirilmesi/eğitilmesi konusunda kısmen aktif, kısmen başarılıdır. Zayıf yanları; amatör olması, yeterli eleman olmayışı ve ekonomik yetersizlikler. Değişim ve dönüştürmede ise güçlü. Önerilen çözümler, uzman elemanlardan ve akademisyenlerden yararlanılması, bilim çevrelerinden yararlanılması, ve topluma inme.
- Kollektif hareketler için kapasite oluşturmada kısmen aktif, kısmen başarılı. Zayıf yanları; iletişimsizlik, duyarsızlık, ötekinin ihlallerine duyarsızlık ve hareketsizlik. Sorunun tesbitinde ortaklık sağlanmasında ise güçlü. Önerilen çözümler; iletişimin geliştirilmesi, hareketin geliştirilmesi, STK'ların işbirliği yapması, empati geliştirme ve eğitim.
- Marjinalize olmuş kişilerin güçlendirilmesinde kısmen aktif, kısmen başarılı. Bu konudaki zayıflıklar, ötekine duyarsızlık, ötekine güvensizlik, potansiyel tehdit olarak görme. Güçlü yanı ise, varlığını ortaya koymak. Önerilen çözümler; eğitim verilmesi, sorunlara karşı duyarlılık ve işbirliği.
- Kadınların güçlendirilmesinde kısmen aktif, sınırlı başarılı. Zayıf yanları, gelenekçi yapıdan dolayı sorunun çözümüne inememek, erkek egemen toplumun etkileri. Güçlü yanı ise, sorunu çözümedeki isteklilik. Önerilen çözümler; sosyal iletişim, bilinç arttırma ve etkinliklerde bulunma, yasal düzenlemelerin yapılması.
- Toplumsal sermaye oluşturamıyor. Zayıf yanları, kurumsallaşamama ve kaynakların adil kullanılamaması. Güçlü yanları ise, toplumsal sermaye oluşturmaya olan inancı, gereksinim duyması. Önerilen çözümler; eğitsel çalışmalar ve şeffaflık.
- Devlet hizmetlerinin sağlanması için lobi yapmada kısmen aktif, sınırlı başarı. Bu konudaki zayıflık sistemden kaynaklanan radikal yapıdan kaynaklanmakta. Koruma noktasında çalışmalar yürütmede ve teşhir etmede başarılı. Önerilen çözüm, eğitim ve işbirliği içinde olma ve yol gösterme.
- Acil toplumsal ihtiyaçları doğrudan karşılamada kısmen aktif, sınırlı başarı var. Adil davranma ve imkan kıtlığı konularında zayıflıklar var. Olayları gündemde tutma ve teşhir etmede güçlü. Önerilen çözümler; kurumsallaşma, eşitlikçi bir işleyişe kavuşulması, yasal engellemelerin kaldırılması.
- Marjinalize olmuş/dışlanmış grupların ihtiyaçlarının karşılanmasında daha etkindir. Ekonomik yetersizlikler var. Devlete göre daha güvenilir olması ise güçlü yanı. Önerilen çözüm; hoşgörü ve eğitim.

Adana:

- STK'lar siyasi bölünme içinde. Amaçlara yönelik etkili çalışma yapılamıyor. Siyasi görüşler ve kişisel çıkarlar devreye giriyor. Toplumun bilinçlendirilmesinde zayıf kalıyor. Örneğin, insan haklarının ihlal edildiğini düşünen vatandaş nereye nasıl başvurması gerektiğini bilmiyor. Kadınlara ve çevreye yönelik olan STK'lar daha güçlü çalışıyor. Belli konuya odaklanma olduğunda güçlü oluyorlar, kamu politikalarını değiştirebiliyorlar. Çözüm olarak, STK'lar önce kendi içlerinde bir eğitim yapmalı; "biz neyiz, ne yapmalıyız" diye. Sonra halka yönelik bilgilendirme yapılmalı. Ayrıca sahiplenme duygusunun da gelişmesi gerekli.
- Bazı STK'lar halktan uzak; halka daha fazla ulaşabilmeliler.
- Ortak çıkarlardan çok kişisel çıkarlara cevap verebiliyorlar. Aralarında birlik beraberlik yok. Toplumun çıkarlarına cevap verebilmek için araya gelmeleri gerekli. Her STK kendi alanıyla ilgileniyor, dolayısıyla toplam başarıdan söz edilemiyor. Diğer yandan,

duyarlılık artırma gücü var ama bu güç yeterli derecede kullanılmıyor. Çözüm; halkın güvenini kazanmak için bir araya gelmek, iyi ilişkiler kurmak.

- Vatandaşlara ulaşmada yetersizlikler var, ama ulaştığında da başarılı. Daha çok vatandaşa ulaşılmaya çalışılmalı.
- Yönlendiriciliği sınırlı. Mesela engelliler için kolaylaştırıcı şeyler yapılmıyor. STK'lar etki açısından rollerini tam bilmiyorlar ve yetkilerini kullanamıyorlar.

Ankara:

- Kamu politikalarını etkilemede ST görülebilir değil, katkı düzeyi düşük. Sorun yasaların bilinmemesi. Kendi sorunlarının bile farkında değil. Süreklilik yok. Belli bir alanda lobi çalışmalarına başlayabiliyorlar ama sürdürülebilirlik olmuyor. İşbirliği yapma konusunda yetersizler. Güçlü yanları; belirli konularda yasaları etkileyebiliyorlar. Mesela TEMA. Yerelde bazı konularda başarılı olabiliyorlar. Çözüm; güç birliği ile işbirliği geliştirilmeli. Halkla ve medyayla ilişkiler kurulmalı. Kamu politikalarını etkileyebilmeleri için kamu kuruluşlarında belli kontakları olmalı.
- Hesap verebilirlikte zayıflar. Ne konuda hesap verilmesi gerektiği bile bilinmiyor genelde. Özel şirketler muhatap alınmıyor. Kitle iletişim araçları yeterli kullanılmıyor. Güçlü yanları; dar alanlarda etkili olabiliyor. Çözüm; örgütlenmenin artırılması, tüketici ilişkisinin artırılabilmesi.
- Toplumsal çıkarla cevap verebilmede STK'lar kendilerini ifade edemiyorlar. Kitleleşemiyorlar, bütüne yayılım yok. Yapılan projeler etkisini arttıramıyor. Halkla ilişkiler konusunda zayıf. Etki alanlarını geliştiremiyorlar. Diğer yandan, belirli alanlarda güçlü ; dar alanlarda. Çözüm; şeffaflık, medya ile tanıtım ve sürdürülebilirliğin artırılması.
- Etnik, dinsel, yoksul insanların hakları savunulamıyor ve ihtiyaçlar analiz edilemiyor. Belirli alanlarla kısıtlı kalıyor çalışmalar. Etkileri ölçme konusunda zayıf, projeden sonra takibi yapılmıyor. Güçlü yanı; marjinalize olmuş gruplara hitap edilebiliyor. Hareketlenme oluyor. Çözüm; etki alanları artırılarak bütüne varılabilir.
- Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında kaynak yaratılmıyor. Örgüt sayısı az. Lobicilik az ve etkin değil, işbirliği yok. Çözüm; STK'ların kendilerine ait sürekli kaynakları olmalı.

Samsun:

- Kamu politikalarını etkilemede STK'ların birtakım zafiyetleri var. Bunun yanı sıra, yönetimdeki kişilerin arkasındaki siyasi erk ve yönetimin gücü diğer zayıf yönler. Bu sorunu çözmek için daha iyi örgütlenme, birlikte hareket etme ve bilinçlendirme gerekli.
- Devlet politikalarını etkilemede milletvekili izleme komitesinin olması ve siyasilerin oy kaygısı güçlü yanlar. Milletvekili ve devlet kavramlarını anlayamama ise zayıf yanlardan biri. Bu konuda ST örgütlerinin daha samimi olmaları gerekli.
- Toplumsal çıkarlara cevap verebilmede STK'lar arasındaki dayanışma ve birlikte hareket etme gücü olumlu yanlar. Ancak, genel olarak birlikte hareket edememe, halkın güvensizliği ve siyasallaşmadan kaynaklanan sorunlar var.
- Vatandaşların güçlendirilmesinde örgütlülük ve çözümler noktasında halkın bilinçlendirilmesi güçlü yanlar. Fakat, bilinçsizlik var. ST'nin gücü olmasının farkında olunmayışı bir sorun. Bilinçlendirmenin sağlanması gerekli.
- Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına bakılacak olursa, özel gün ve haftaların olumlu bir etkisi var. Örneğin, 8 Mart dünya kadınlar günü. Ancak halk bilinçli değil ve siyasallaşmanın etkileri var. Halkın her alanda yediden yetmişe ayırım yapılmaksızın yeniden eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekli. AB süreci kapsamında devletin bazı reformlar oldu ama henüz hedefe ulaşamadı.

İzmir:

- Kamu politikalarını etkilemede aynı konularda çalışan STK'ların işbirliği içerisine girmesi olumlu bir yan. Ancak, genelde bir işbirliği eksikliği sorunu var. STK'lar parlamentoda yeteri

kadar temsil edilmiyor. Yeterli derecede kamuoyu oluşturulamıyor ve talepkâr olmada bilinç eksikliği var. Çözüm; farklı konuda çalışan STK'ların işbirliği yaparak ortak yararlarını tespit etmeleri.

- Devlet politikalarını etkilemede güçlü bir yan yok. Hesap isteme bilincinin olmaması en önemli zayıf yan. Çözüm, bilgi edinme kanunu. STK içi eğitimler ile işler hale getirilmeli, hesap sorulmalı.
- Toplumsal çıkarlara cevap verebilmede güçlü yan yok. Bazı STK'larda yönetimlerin elit olması, hem kendilerinden hem halktan kopuk olmalarına neden oluyor. STK yönetimleri bilinçli eğitimle ve halkı bilen kişiler olmalı.
- Vatandaşların güçlendirilmesinde de güçlü yan yok. STK'lar yeterli kaynak ve donanıma sahip değiller. Yerel, ulusal ve uluslararası çapta proje üretilmesi gerek.

Kars:

- Kamu politikalarını etkilemede ve kamuoyu oluşturmada lokomotif görevi var. Gönüllülüğün esas olması ve ST'nin çözüm önerileri sunması güçlü yanlar. Diğer taraftan, STK'ların sorgulanmaması, çözüm önerisi sunmada zayıf olmaları ve çözüm aranırken yanlış yöntemler uygulanması zayıf yanlar. Bu konudaki çözüm önerisi, monopol basının etkisinin azaltılması, STK alanlarının genişletilerek çözüm getirecek projeler geliştirilmesi, STK'ların refleksinin geliştirilmesi, STK üyelerinin katılımcı demokrasi ve eşgüdümle hareket etmesi.
- Devletin hesap vermesini sağlamada güçlü bir yan yok. Devlet kendi kendine hesap veriyor, özel sektör de devlete hesap veriyor. Örneğin, sanayi tesislerinin arıtma üniteleri yok. SSK'ların devrine ilişkin kamu tepkisi dikkate alınmadı. STK'lar karar alma süreçlerine etkin olarak katılmalı. STK'ların konfederasyonlaşması gerekli.
- Toplumsal çıkarlara cevap verebilmede, AB süreciyle birlikte başlayan sivil hareketlerin toplumsal hayattaki öneminin kavranması güçlü bir yan. Ancak, halkın güveni STK'lar üzerindeki devlet baskısından dolayı çok zayıf. Bazı Avrupa ülkelerinde insanlar sekiz on STK'ya üye iken bizim insanlarımız bir dernek üyeliğine bile soğuk bakıyor (kendi çıkar ve özlük haklarını savunanlara bile). Çözüm devletin STK hareketlerini özendirici samimi destekte bulunmasından geçiyor.
- Vatandaşların güçlendirilmesi konusu dikkat çekmekte. İlerleyen süreç içinde insanların duyarlılık seviyelerinin artması güçlü bir yan. Diğer yandan, bütçe eksikliği ve özellikle bazı grupların desteklenmesi konusunda toplumsal desteğin zayıf kalması (Örneğin eşcinsel hareketlerin desteklenmesi) zayıf yanlar. Kaynak yaratılması ve bütçenin genişletilmesi gerek.
- Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında STK'ların halka daha yakın olması, özellikle yoksullukla mücadelede yerel ve genel iktidarın desteği güçlü yanlar. Ancak, bütçe konusunda sorunlar var. STK faaliyetleri yetersiz kalmakta; proje geliştirmede eksiklikler var. Varolan projelerde ise iyi pazarlama ve yürütme yok. Bu konuda akademik çevrelerle işbirliğine gidilerek rehberlik hizmeti alınabilir. Yeni STK'lar oluşturulması için destek sağlanmalı.

Bölge toplantılarının Türkiye'de sivil toplumun irdelemeye çalıştığımız dört farklı boyutu --- diğer bir söyleyişle STE'ye temel olan karonun (yapı, ortam, değerler ve etki boyutları) --- temelinde ortaya koyduğu ana sonuçlar şöyle özetlenebilir: Yapı, ortam ve değerler temelinde bakıldığında tarihsel olarak fazla gelişmemiş olan sivil toplum alanı özellikle son yıllarda bu üç boyutu itibariyle önemli gelişme süreçleri içine girmiş ve dinamik bir dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Ancak dördüncü boyutu, kamu politikalarını etkileme konusundaki gücü ve faaliyetleri anlamında Türkiye'de sivil toplumun fazla gelişme sağladığını söylemenin zor olduğu görülmektedir. Öte yandan bu değerlendirmeleri yaparken Türkiye'de sivil toplum alanını oluşturan aktörlerin (örneğin, STK'ların) bu dört boyut bazında çok farklılıklar içerdiğini söylemek mümkündür. Bu farklılaşma STK'ların dernek ya da vakıf gibi farklı tüzel yapılarından buldukları ortama, üye profillerinden büyük kentlerde ya da küçük kentlerde olmalarına kadar birçok değişkenle ilintili olarak ortaya çıkıyor görünmektedir.